

Din ve İnsan Dergisi

Journal of Religion and Human- مجلة الدين والإنسان

ISSN: 2980-1117

Cilt / Volume: 6

Sayı / Issue: 11

Haziran / June 2026

Arş. Gör. Murat ARSLAN
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
murat.arslan@asbu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7116-094X

Mehmet Ali Aytekin, Fakihlere Göre
Mütevâtir Sünnet, İstanbul, İFAV Yayınları,
2024, ss. 211.

Atıf/Citation: Arslan, M. (2026). Mehmet Ali Aytekin, Fakihlere Göre Mütevâtir Sünnet, İstanbul, İFAV Yayınları, 2024, ss. 211. *Din ve İnsan Dergisi*, 6 (11), 189-195.

Makale Türü / Article Information: Kitap İncelemesi / Book Review

Yükleme Tarihi / Received Date: 14.04.2026

Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.06.2026

Yayınlanma Tarihi / Published Date: Haziran 2026

İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 189-195

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright&License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir; bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır. | Authors own the copyright of their work published in the journal; this work is published under the Attribution-NonCommercial 4.0 International license.

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; international standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

Mehmet Ali Aytekin, *Fakihlere Göre Mütevâtir Sünnet*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2024, ss.

211.

Sünnet, Allah (cc)'ın buyruklarının anlaşılması ve yaşanması açısından son derece önemli bir konuma sahiptir. İslamî ilimlerde Kur'an ile birlikte temel kaynak kabul edilen sünnetin doğruluğunun tespiti ve otoritesinin pekiştirilmesi, özelde İslam hukuku genelde İslamî ilimlerin tümü için büyük önem arz etmektedir. Zira sünnetin doğruluğu ve kaynak değerinin sorgulanması İslamî ilimlerin bütünüyle eleştirilmesine zemin hazırlayacaktır. Dolayısıyla sünnetin doğruluğunun ve kaynak değerinin tespiti ile ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Mehmet Ali Aytekin, "Fakihlere Göre Mütevâtir Sünnet" isimli bir kitap kaleme almıştır.

Mütevâtir sünneti derinlemesine ele alan yazarın çalışması, giriş ve sonuç dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, başvuru kaynaklar ve konuya ilişkin mevcut çalışmalar ele alınmaktadır. Birinci bölümde haber, sünnet ve mütevâtir sünnet kavramları incelenmektedir. İkinci bölüm, mütevâtir kavramının fıkıh tarihindeki gelişimi ile fakihlere göre mütevâtirin tanımı, kapsamı, şartları ve kısımları içermektedir. Üçüncü bölümde ise fakihlere göre mütevâtir sünnetin bilgi değeri ve hükmü, mütevâtir sünnet ile haber-i vâhid ve icmâ arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde mütevâtir sünnet örneklerine yer verilmektedir. Sonuç kısmında çalışmada ulaşılan neticeler değerlendirilmekte ve bunların İslamî ilimler ve fıkıh açısından taşıdığı anlam üzerinde durulmaktadır.

Yazar, çalışmasının birinci bölümünde haber, sünnet ve mütevâtir sünnet kavramlarını "Haber ve Sünnet" ve "Mütevâtir Sünnet" olmak üzere iki ana başlık altında detaylı şekilde ele almaktadır. Kavramlar ilgili literatürden yararlanılarak açıklanmaktadır. "Haber ve Sünnet" başlığında, haber kavramını tanıttıktan sonra sünnetin kelime ve terim anlamını, kapsamını ve teşrîliğini incelemektedir. Yazar, mütevâtir ve sünnet gibi kavramların daha iyi anlaşılabilmesi için fıkıh ilmi ile sınırlı kalmayıp hadis, kelim gibi diğer İslamî ilimlerdeki kullanımlarını da tahlil etmektedir. Bu yaklaşım, mütevâtir sünnet tartışmasının kavramsal arka planının daha kapsamlı biçimde ortaya konulmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, hadis kelim gibi farklı ilim dallarında yer alan yaklaşımların mütevâtir sünnet anlayışına etkisi daha açık biçimde değerlendirilebilirdi.

Yazar, çalışmasının mütevâtir kavramının fıkıh tarihindeki süreci, fakihlerin mütevâtir sünnet tanımı, kapsamı ve şartları başlıklı ikinci bölümünü dört ana başlık altında incelemektedir. İlk başlıkta, mütevâtir kavramının fıkıh tarihindeki sürecini ele almaktadır. Yazar, başlıktaki fıkıhtan kastın fıkıh usûlü olduğunu belirtmektedir. Zira yazara göre mütevâtir, her ne kadar fûrû'

eserlerinde kullanılsa da asıl olarak fıkıh usûlünün konusudur. Bu konuyu “ilk dönem fakîhlerde mütevâtir sünnet kullanımı” ve “hicri üçüncü asrın ilk çeyreğinden sonra mütevâtir sünnet kullanımı” şeklinde ikiye ayırarak tahlil etmektedir. İlk dönem fakîhler kısmında İmam Ebû Yûsuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805), İmam Şâfiî (ö. 204/820) ve İsâ b. Ebân’ın (ö. 221/836) eserlerindeki mütevâtir kavramının kullanımını incelemektedir. Yazarın tespitine göre İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfiî’ye ait eserlerdeki mütevâtir kavramı, sonraki dönemlerde istilâh anlamı kazanan mütevâtir anlamıyla aynı anlamda kullanılmamıştır. Ancak söz konusu eserlerde sünnet-i ma’rûfe, el- âsarü’l-ma’rûfe, ‘ilmü’l-amme gibi kavramlar, mütevâtir terimini de kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Yazara göre literatürde bilindiği şekliyle mütevâtir kavramını ilk defa kullanan fakîh İsâ b. Ebân’dır. Bununla birlikte yazar, bu bilginin doğrudan İsâ b. Ebân’a ait eserlerden değil, günümüze ulaşan Cessâs’a (ö. 370/981) ait eserlerden elde edildiğini belirtmektedir. Yazar, hicri üçüncü asrın ilk çeyreğinden sonra mütevâtir sünnet kullanımı kısmında ise mütevâtir kavramının kullanımının arttığını ve hicri IV. asırdan itibaren yazılan fıkıh usûlü eserlerinde mütevâtir konusunun daha sistematik bir şekilde ele alındığını aktarmaktadır. Müellifin kronolojik yöntemi tercih etmesi, mütevâtir kavramının tarihsel gelişimini ve terimleşme sürecini takip etmeyi kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, fakihlerin görüşleri çoğunlukla kronolojik sıra içerisinde aktarılmış olup, bu görüşler arasındaki benzerlik ve farklılıkların karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmesine daha fazla yer verilmesi bölümün analitik yönünü güçlendirebilirdi.

İkinci başlıkta fakîhlere göre mütevâtir sünnetin tanımı ve kapsamını ele alan yazar, konuya, “Fıkıh tarihinde lafız anlam denkleminde bariz bir evrilmeye maruz kalan mütevâtir kavramı, terimselleşme sürecinde fikhî doktrinde nasıl tanımlandı? Bu tanım, fıkhıdaki değişim ve gelişime paralel olarak zaman içerisinde herhangi bir evrilme aşaması geçirdi mi?” şeklindeki sorulara cevap verilmesi ve mütevâtir kavramının fikhî açıdan sağlıklı tanımlanabilmesi için fakîhlere ait eserlerin kronolojik olarak incelenmesi gerektiğini ifade ederek başlamaktadır. Bu kronolojik sıralamayı “hicri 4. ve 5. Asır” ve “hicri 6. asır ve sonrası” şeklinde ikiye ayırmaktadır. Hicri 4. ve 5. asır başlığı altında bütün fakîhlerin görüşlerini incelemeyeceğini ve zamanında ön plana çıkmış fakîhlerin görüşlerine müracaat edeceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Cessâs, Debûsî (ö. 430/1039), Ebû’l-Hüseyin el-Basrî (ö. 436/1044), İbn Hazm (ö. 456/1064), Ebû Ya’la, İshak eş-Şirâzî (ö. 476/1083), Cüveynî (ö. 478/1085), Pezdevî (ö. 482/1089), Serahsî (ö. 483/1090) ve Sem’ânî (ö. 618/1221) olmak üzere on fakîhin görüşünü tahlil etmektedir. Yazar, söz konusu fakîhlerin görüşlerinden, mütevâtir kavramının önceki dönemlere göre daha metodik ve daha kurumsal olarak fıkıh usûlü konuları arasında yer aldığı şeklinde bir çıkarımda bulunmaktadır. Ayrıca fakîhlerin mütevâtir kavramına yaklaşımlarında bazen önemli farklılıkların olduğunu örnekler eşliğinde aktarmaktadır. 6. Asır ve sonrası başlığını ise modern döneme kadar olan ve modern dönem olarak iki alt başlık altında ele almaktadır. Bu tasnif,

mütevâtir sünnetin tarihsel süreçteki gelişimini ve anlam farklılıklarını daha sistematik bir şekilde analiz etme imkânı sunmaktadır.

Yazar, fakihlere göre mütevâtir sünnetin şartları şeklindeki üçüncü başlıkta, ittifak edilen şartlar, ihtilaf edilen şartlar, fâsit kabul edilen şartlar ve mütevâtir sünnette isnad şartı olmak üzere dört alt başlık altında tahlil etmektedir. İttifak edilen şartlar kısmında dört şart zikretmektedir. Birincisi, haberi aktaranın haberin içeriği ile ilgili kesin bilgiye sahip olması, ikincisi, aktarılan bilginin aklî delile değil, müşâhadeye dayalı bir bilgi ya da mütevâtir haber yoluyla öğrenilen ve doğruluğu zarurî olarak sabit olan bir bilgi olması gerekir. Üçüncüsü, haber çok sayıda kişi tarafından aktarılmış olmalıdır. Buradaki sayı çokluğundan kasıt, haberin yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan kişiler tarafından nakledilmiş olmasıdır. Dördüncüsü, zikredilen üç şartın üç tabakada (sahabe, tabiûn ve tebe-i tabiûn) sağlanmış olması gerekmektedir. Yazar, ihtilaf edilen ve fâsit kabul edilen şartları ise çeşitli örnekler üzerinden ele almaktadır. Mütevâtir sünnette isnad şartı kısmında ise hadis ilmindeki isnadın önemi ve isnada ilişkin genel bilgiler verdikten sonra hadislerin sahihliği ve mütevâtirliğinin tespitinde fakîhler ile hadisçilerin farklı ölçütler benimsediklerini ifade etmektedir. Örneğin hadisçiler, bir haberin sahihliği konusunda isnad, sened, râvide adalet ve zabt gibi unsurlara bakarken fakîhler ise gelen haberin müşâhade ya da tevâtüre sabit bir haber olmasına, yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluk tarafından nakledilmesine ve bu şekilde nakledilen haberin sahabe, tabiûn ve tebe-i tabiûn dönemlerinde aynı nitelikleri taşımasına dikkat etmektedir. Yazar, söz konusu farklılığa değindikten sonra fakîhlerin zikrettiği üç dönem şartının, hadisçilerin sahih hadis konusunda dikkate aldıkları ittisal şartıyla benzer bir işleve sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu bölümde fakîhler ile hadisçilerin benimsedikleri farklı ölçütlere dikkat çekilmesi, mütevâtir sünnetin tespitine ilişkin iki yaklaşım arasındaki metodolojik ayrışmayı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, söz konusu farklılığın hangi noktalarda farklı sonuçlara yol açtığı hususu daha açık biçimde vurgulanabilirdi.

Çalışmanın ikinci bölümünün fakihlere göre mütevâtir sünnetin kısımları başlığında yazar, farklı tasniflerin mevcut olduğunu, yaygın olan tasnife göre mütevâtir sünnet, lafzî ve manevî olmak üzere iki kısımdan oluştuğunu ifade etmektedir. Söz konusu kısımları incelemeyi önce lafzî ve manevî tasnifin temelleri ile tarihsel sürecini ele almaktadır. Lafzî-manevî tasnifini yapan fakîhleri zikreden yazar, mütevâtir sünneti lafzî-manevî şeklinde ikiye ayıran ilk fakîhin Ebu İshak eş-Şirazî olduğunu ifade etmektedir. Lafzî-manevî tasnifin tarihsel sürecinden bahsettikten sonra lafzî mütevâtir ve manevî mütevâtiri, ayrı alt başlıklar altında incelemektedir. Önceki bölümlerde olduğu gibi, bu bölümde de yazar ilgili literatürden hareketle konuyu ele almakta ve konunun daha somut biçimde ortaya konulabilmesi için örneklere yer vermektedir. Bu durum, okuyucunun teorik tasnifleri takip etmesini kolaylaştırmaktadır.

Yazar, fakihlere göre mütevâtir sünnetin bilgi değeri, hükmü, mütevâtir sünnet ile haberi vâhid ile icma ilişkisi başlıklı üçüncü bölüme, mütevâtir sünnetin bilgi değeri ve hükmü ile başlamaktadır. Bu bölümde sünnetin bilgi değerinin, sünnetin hükmü açısından son derece önem arz ettiği ve bilgi değerinin yüksek olmasının, hükmünün/bağlayıcılığın kuvvetli olduğuna delalet ettiğini ifade etmektedir. Konuyu “Bilgi değeri” ve “Hükmü” şeklinde iki alt başlık altında ele almaktadır. Bilgi değeri kısmında mütevâtir sünnetin delil olması, mütevâtir sünnetle oluşan bilginin kesinliği ve niteliği konularını işlemektedir. Yazar, mütevâtir sünnetin delil ve mütevâtir sünnetle oluşan bilginin kesin olduğunu fukahânın görüşlerine dayanarak temellendirmekte ve bu hususlarda fukahâ arasında ittifak bulunduğunu ifade etmektedir.

Mütevâtir sünnetle oluşan bilginin niteliği başlığında şu sorulara cevap aranmaktadır: “Bu bilgi herhangi bir delile dayanmaksızın zihinde doğrudan oluşan zarurî bilgi midir, yoksa bir araştırma neticesinde dolaylı olarak meydana gelen istidlâlî bilgi midir?” Bu konuda ihtilaf bulunduğunu belirten yazar, ekseriyete göre mütevâtir sünnet ile oluşan bilginin zarurî bilgi olduğunu ifade etmektedir. Ancak, bu bilginin istidlâlî olduğunu savunan alimlerin de bulunduğunu eklemektedir. Bu kısımda her iki tarafın argümanlarını detaylı bir şekilde inceledikten sonra, zarurî bilgi olduğunu savunan tarafın daha isabetli bir görüşe sahip olduğunu belirten yazar, mütevâtir sünnetle sabit olan hükümler konusunda ise herhangi bir ihtilaf bulunmadığını, bu hükümlerin bütün Müslümanlar için bağlayıcı ve amelî olarak farz olduğunu ifade etmektedir. Son olarak lafzî mütevâtir ile manevî mütevâtir arasında hüküm bakımından bir farklılık bulunup bulunmadığına değinerek, hüküm konusunu nihayete erdirmektedir.

“Mütevâtir sünnet ve ittifakla kabul edilip mamûlün bih olan ve üzerinde icmâ edilen haber-i vâhid” başlığında yazar, mütevâtir sünnet ile haber-i vâhid ilişkisini ele almakta, haber-i vâhidin delil olması ve haber-i vâhid ile oluşan bilginin kesinliği ve niteliği konularını hem mütekellimîn hem de fukahâ ekolü alimlerin görüşleri çerçevesinde detaylıca inceleyip mütevâtir ile mukayesesini yapmaktadır. Ayrıca konunun sonunda başlıkta belirtilen haber-i vâhid ile ilgili örneklerle yer vermektedir. Yazar, mütevâtir sünnet ile icmâ ilişkisini ele aldığı son başlıkta ise iki delil arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinmektedir. Söz konusu iki yolla ulaşılan bilgilerin kesin ve bağlayıcı olması açısından aralarında benzerlik; gerçekleşebilme zamanı konusunda ise farklılık olduğunu ifade etmektedir. Zira icmân, Peygamber (sav) sonrasındaki herhangi bir asırda meydana gelmesi mümkün iken bu durum mütevâtir sünnet için mümkün değildir. Nitekim bir haberin mütevâtir sünnet niteliği kazanabilmesi için ilk üç asırda tevâtür şartlarını taşıması gerekmektedir.

Mütevâtir sünnet örneklerinin ele alındığı çalışmanın son bölümünde yazar, ilk üç bölümde teorik kısmını ele aldığı mütevâtir sünnetin örneklerine yer vererek konuyu pekiştirmektedir. Konunun hazmedilmesi açısından teoriğin pratik ile desteklenmesi konunun

somutlaştırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bölümde fakihlerin kabul ettiği mütevâtir sünnetlere ve Süyuti'nin (ö. 911/1505) *el-Ezhâru'l-mütenâsire* adlı eserinde topladığı ve mütevâtir olarak gördüğü 113 hadisin metnine ve tercümesine yer veren yazar, sonuç kısmında ise çalışmada ulaşılan neticeleri aktarmaktadır.

Sonuç olarak çalışmanın başlığı, içeriğiyle uyumlu olup, araştırmanın kapsamını ve amacını doğru bir şekilde yansıtmaktadır. Yazar, çalışmada sade ve akıcı bir dil kullanmış; teknik terimleri gereksiz karmaşıklığa düşmeksizin açık bir biçimde ifade etmiştir. Bu durum, çalışmanın hem akademik çevrelere hem de konuya ilgi duyan geniş bir okuyucu kitlesine hitap edebilmesine zemin hazırlamaktadır.

Çalışmada klasik ve modern dönemlere ait kaynaklardan yararlanılması, konunun tarihsel gelişiminin ve farklı yaklaşımların birlikte değerlendirilmesine imkân vermektedir. Klasik fıkıh literatüründen yapılan atıflar, meselenin köklü geçmişini gözler önüne sererken; modern kaynaklara yapılan göndermeler, tartışmanın güncelliğini ve canlılığını koruduğunu ortaya koymaktadır. Bu iki katmanın bir arada kullanılması, çalışmaya hem derinlik hem de bütünlük kazandırmaktadır.

Kavramların yalnızca fıkıh ilmiyle sınırlı tutulmayıp hadis ve kelam gibi diğer İslami ilimlerdeki kullanımıyla karşılaştırmalı biçimde ele alınması, konunun daha kapsamlı boyutlarıyla değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Disiplinlerarası bu yaklaşım, mütevâtir sünnet meselesinin izole bir mesele olmadığını; aksine İslami ilimler arasındaki yöntemsel ve epistemolojik ilişkiler ağının bir parçası olduğunu açıkça göstermektedir.

Yazarın konuyu geniş bir perspektiften ele alması ve farklı disiplinlerle ilişkilendirmesi, mütevâtir sünnet meselesinin çeşitli boyutlarıyla incelenmesine değerli katkılar sunmaktadır. Bununla birlikte, bazı hususlarda çalışmanın daha da güçlendirilebileceği değerlendirilmektedir. Her şeyden önce, ulaşılan bulguların güncel akademik literatürdeki tartışmalarla daha doğrudan ilişkilendirilmesi, çalışmanın özgün katkısının belirginleşmesine önemli bir katkı sağlayabilirdi. Zira mütevâtir sünnet meselesi, çağdaş hadis metodolojisi tartışmalarında hâlâ canlılığını koruyan bir konu olup bu alandaki güncel görüşlere yapılacak atıflar, çalışmanın ilgili literatürdeki konumunu daha açık bir şekilde ortaya koyabilirdi.

Öte yandan, farklı mezhep ve ekollerin meseleye yaklaşımları arasındaki nüansların daha sistematik bir karşılaştırmayla sunulması, analizin derinliğini artırabilirdi. Bunun yanı sıra, çalışmanın sonuç bölümünün mevcut tespitlerle daha organik bir bütünlük oluşturmaya ve ileride yapılabilecek araştırmalara yönelik öneriler içermesi, çalışmanın akademik değerine katkı sağlayacak unsurlar arasında sayılabilir. Tüm bu hususlar gözetildiğinde, çalışmanın konuya

ilişkin literatüre ciddi bir katkı sunduğu ve alanındaki önemli çalışmalar arasında yer almaya aday olduğu söylenebilir.